

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

№4(2)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 520 sahifa,
13-aprel, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Alohida ehtiyojga muhtoj bolalarga matematika darslarida integratsion yondashuvni amalga oshirish	10
Mamadjanova Ma'muraxon Kadirjanovna	
O'quvchilarda raqamli madaniyatni shakllantirishning nazariy asoslari.....	13
Boltayeva Go'zal Komilovna	
Inkluziv ta'lim sharoitida o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini aniqlash metodologiyasi	21
D. Sh. Jo'rayeva, J. A. Jovliyev	
Bolalarda leksik-grammatik nutq kamchiliklarini bartaraf etishda kontekstli texnologiyalardan foydalanish	25
Abdullayeva Yoqutjon Qalandar qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirish metodikasi	30
Abduvaliyeva Sabina Kurbonali qizi	
O'g'il bolalarni oilaviy munosabatlarga tayyorlashning pedagogik-psixologik asoslari.....	35
Aripov Shokirjon Olimovich, Raxmatillayeva Sug'diyona Muhammadjon qizi	
Pedagogik intuitsiyani rivojlantirishga yo'naltirilgan zamonaviy metodikalar	39
Axmedov Jaloliddin Oribovich	
The Impact of AI-Generated English Learning Materials Based on Uzbek Rural Life on the Learning Motivation of Rural Students.....	42
Baxramova Malika Muzaffarovna	
Raqamli kutubxonalarda sun'iy intellekt imkoniyatlaridan foydalanish texnologiyalari va imkoniyatlari	47
Choriyeva Zarina Anvarbek qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida orfografik savodxonlikni shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari ...	50
D. Teshaboyev, M. Sotvoldiyeva	
Oliy ta'limda tblt metodik modeli asosida baholash tizimini takomillashtirish	53
Djurayeva Nargiza Kudratillayevna	
Yangi O'zbekiston ta'lim tizimida pedagogik etikaning rivojida xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	59
Dushayeva Nazokat Sharofiddinovna	
Uilyam Shekspir tragediyalarining o'zbek adabiyotidagi o'rni.....	62
Ergasheva Mehriyona	
Qizlarning oilaviy kompetensiyasi uchun ijodiy pedagogika: Koreya dizayn ta'limi modelini O'zbekiston kontekstiga moslash.....	65
G'ayratova Mohidil Zafar qizi	
Jismoniy tarbiya darslarida va darsdan tashqari mashg'ulotlarda umumrivojlantiruvchi mashqlardan foydalanish metodikasi	69
Maksetova Nurjamal Kuatovna	
Integrativ ta'lim muhitida bo'lajak surdopedagoglarning metodik kompetensiyalarini shakllantirish	72
Malikova Xurshida Ikramovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarda ko'p uchraydigan tovush talaffuzi kamchiliklari va ularni bartaraf etishda lopedik usullar.....	75
Moxirabonu G'aniyeva Adxam qizi	
Talabalarga an'anaviy xonandalik ijrochiligini o'rgatishning pedagogik yondashuvlari.....	78
Muxammadova Ozoda Muzrabovna	
Hayotiy sifat tushunchasini psixologik mazmuni.....	82
N. G. Pulatova	
Inklyuziv ta'lim sharoitida alohida ehtiyojlarga ega o'quvchilarni qo'llab-quvvatlashning kompleks yondashuvlari	85
Nazarova Dildora Asatovna, Abdurashidova Feruza Qaxramonovna	
Inklyuziv ta'lim tizimida o'qituvchining ko'p qirrali pedagogik faoliyati va uning nazariy asoslari	89
Nazarova Dildora Asatovna, Axmedova Aziza Temurovna	

Xo'ja ahmad Yassaviy e'tiqod tarbiyasi haqida.....	93
<i>Norova Sevara Uyg'un qizi</i>	
Matritsa va uning determinanti mavzusini o'qitish orqali bo'lajak iqtisodchilarning analitik tafakkurini rivojlantirish texnologiyalari.....	97
<i>Nuriddinov Jalolxon Tursunboy o'g'li, Otaboyev Muxsinjon Muqimjonovich</i>	
Odam anatomiyasi darslarida interfaol va multimedia vositalaridan foydalanish yo'llari.....	104
<i>Nurmatov Norqobil Jo'rayevich, Qo'chqorova Moxira Dilmurod qizi, Boxodirova Nilufar Ikrom qizi</i>	
AQSh ta'lim tizimining o'ziga xos jihatlari va bugungi kundagi rivojlanishi.....	110
<i>Orishev Jamshid Bahodirovich</i>	
Boshlang'ich sinf ona tili darslarida nutqiy kompetensiyalarini shakllantirishda xorijiy ta'limi tajribalari.....	116
<i>Pardayeva Gulbahor Jalg'ashovna</i>	
Kreativ ta'lim texnologiyalarining pedagogik mohiyati.....	119
<i>Sariboyev Nurali Abdunazarovich</i>	
Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning zamonaviy pedagogik tizimdagi o'rni.....	122
<i>Siddiqov Azamat Muhammadjon o'g'li</i>	
Konstruktiv yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarida 4K ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi.....	126
<i>Sobirova Sarvinoz Quvondiqovna</i>	
Criteria of Scientific Activity Implementation of Physical Culture Education Students.....	133
<i>Sapayev Ruzmat Radjapovich</i>	
O'smir yoshdagi o'quvchilarning ma'naviy ehtiyojlarini shakllantirishning nazariy asoslari.....	136
<i>Tilovova Qizlarxon Ishpulat qizi</i>	
PIRLS tadqiqotida so'rovnomalarning qamrov doirasida maktab muhiti.....	141
<i>To'qliyeva Matluba Boqiyevna</i>	
Onlayn til o'rganish platformalarining esl o'quvchilarining og'zaki nutq ishonchi (speaking confidence) ga ta'siri.....	146
<i>Tojiboyeva Shohistaxon, Omonova Nargiza</i>	
Katta maktabgacha yoshdagi bolalarda dialogik nutqni rivojlantirishda kommunikativ o'yinlarning ahamiyati.....	151
<i>Toshpo'latova Sevinch O'ral qizi</i>	
Maktab o'quvchilarining jismoniy sifatlarini tarbiyalashning samarali uslublari.....	155
<i>Turdiyev Azam Xasanovich</i>	
O'quvchilarda tayanch kompetensiyalarni rivojlantirishda xalqaro baholash tizimini tatbiq etish imkoniyatlari.....	158
<i>Turobov Mamarajab Sodiq o'g'li</i>	
Maktabgacha ta'limda ijodiy va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish.....	163
<i>Umirzoqova Surayyo Xudoyberdiyevna</i>	
Talabalarda perspektiv tasvir bajarishga oid ko'nikmani shakllantirishda CAD dasturlaridan amaliy foydalanish imkoniyatlari.....	165
<i>Valiyev A'zamjon Nematovich, Toxirov Sardorbek Muzaffar o'g'li</i>	
Duduqlanishni bartaraf etishda qo'llaniladigan usullar va vositalar.....	173
<i>Xasanova Barnoxon Abdusattor qizi</i>	
Boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'quvchilarning yozma nutqini rivojlantirish usullari.....	176
<i>Xudoyberdiyeva Dildora Nazarjon qizi, Mambetova Lobar Mirzavali qizi</i>	
Duduqlanishga ega bolalar nutqini rivojlantirishda kompleks korreksion ishlar tizimi.....	179
<i>Xusanova Nozimaxon Zuxriddin qizi</i>	
Sirdaryo viloyatida tabiat va mehnat jarayonlarining tasviriy san'at orqali estetik va ekologik ifodasi.....	182
<i>Yorlaqova Malika Ahmad qizi</i>	
The Relevance of Artificial Intelligence in Teaching the English Language.....	186
<i>Yusupova Gulnoza Mirzoyevna</i>	
Umumta'lim maktabida boshlang'ich sinf o'quvchilarida kuzatiladigan nutq xususiyatlari.....	189
<i>Zairova Nigora</i>	

Teatr texnologiyalarini maktabgacha ta'limga integratsiya qilishning pedagogik shartlari	193
<i>Abdullayeva Aziza Abdurazzoq qizi, Salimova Dilmira Farxodovna</i>	
Педагогические технологии совершенствования физических качеств как основы здорового образа жизни	197
<i>Журабаев Абдукарим Маматкулович</i>	
Формирование духовно-нравственной компетентности будущих учителей как педагогическая проблема	200
<i>Зокиржонova Ф. Р., Рихситиллаева Д. Р., Меликузиева Ш. А.</i>	
Межкультурный диалог как инструмент воспитания гармоничной личности в школе	203
<i>Махмудхожаев Ориф Бахтиёрвич</i>	
Talaba yoshlarining ma'naviy madaniyatini rivojlantirishda zamonaviy yondashuvlar	205
<i>Xojametov Ajiniyaz Andriyanovich</i>	
Методика формирования познавательных интересов у младших школьников в процессе выполнения творческих заданий на уроках русского языка	207
<i>Юлдашева Тахмина Бону Гайратовна</i>	
Raqamli ta'lim texnologiyalari asosida ingliz tili darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarini tinglab tushunishga o'rgatish usullari	210
<i>Abdurasulova Guljaxon Nabijon qizi</i>	
Fan va tabiatshunosligi asoslari mashg'ulotlarida tajribalar orqali bolalarning kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirish metodikasi	215
<i>Abdusamatova Nargiza Jamolidinovna, Xudayberganova Muqaddam Abdurashitovna</i>	
Bakteriofaglar tuzilishi va turlari (T-faglar) va ularning mikrobiekotizimdagi o'rni mavzusini o'qitish metodikasi	222
<i>Abdunazarova Zulayxo Sharifqulovna, Xo'janazarov O'ktam Eshtemirovich, Samikova Sevinch Toshtemir qizi</i>	
Bulung'ur doston ijrochiligining musiqiy xususiyatlari va ularni ta'lim jarayonida o'rgatishning pedagogik asoslari	227
<i>Babajanov Baxodir Allaberganovich</i>	
Activation of Students' Learning Activities Using Didactic Games	230
<i>Daminova Munajat Abduvoxobovna</i>	
Bolalar ensiklopediyasi vositasida tarbiyalanuvchilarning atrof-olam haqidagi tasavvurlarini shakllantirishning metodik shart-sharoitlari	234
<i>Davlatova Guljaxon Kamoliddin qizi</i>	
Innovatsion yondashuv asosida talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlash metodikasini takomillashtirish	241
<i>Esanova Ro'shana Qurbonazarovna</i>	
Kreativ tafakkurning texnik muammolarni samarali hal qilishdagi o'rni va ahamiyati	248
<i>Imanov Baxtiyor Berdiyevich</i>	
Adabiyot va teatr san'ati vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarda ijobiy xulq-motivlarni shakllantirishda faollik markazlarining didaktik imkoniyatlari	253
<i>Inomova Dilnavoz Muzafar qizi</i>	
Maktabgacha ta'lim muassasalari pedagog xodimlari mehnatini huquqiy tartibga solishning xususiyatlari	258
<i>Matekeyeva Bibinaz Mirjan qizi</i>	
Badiiy-estetik qadriyatlar va ularning o'ziga xosliklari	264
<i>Ostonova Gulrux Shuxrat qizi</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilariga sharq allomalarining kitobxonlikka munosabatini tarixiy yondashuv asosida o'rgatishning ijtimoiy-tarixiy, zamonaviy va pedagogik xususiyatlari	268
<i>Parpibayeva Zulayho Rahimjon qizi</i>	
AI-Xorazmiyning ilmiy merosi vositasida talabalarda analitik tafakkurni rivojlantirishning metodologik asoslari	272
<i>Qaxxorova Shaxnoza Abduvasit qizi</i>	
Musiqiy-badiiy did tarbiyasining ilmiy nazariy asoslari	276
<i>Rayimova Gavhar Karim qizi</i>	

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy-muloqot kompetensiyasini rivojlantirishda interfaol metodlardan foydalanish.....	279
<i>To'laboyeva Iqbolxon Olimjanovna</i>	
Malakaviy amaliyot orqali bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy kompetentligini rivojlantiruvchi texnologiyalari....	282
<i>Tohirjonova Hulkaroy Baxodir qizi</i>	
Bolalar musiqa va san'at maktabi o'quvchilariga chang cholg'usida Shashmaqom kuylarini o'rgatishning pedagogik yondashuvlari.....	288
<i>Toshpo'lotova Zulxumor Davlatboy qizi</i>	
Talabalarda axborot madaniyatini shakllantirishning xususiyatlari	292
<i>Usmonov Sh. F.</i>	
The Formation of Human Capital In Education: A Pedagogical and Economic Analysis	297
<i>Uzoqova Shohida Mirzamurod qizi</i>	
“Птицы во рту” Саманты Швоблин: каннибализм нежности и зооморфный код магического реализма	302
<i>Каримов Зиёахмад Алишер угли</i>	
Формирование профессиональных качеств будущих учителей через активизацию учебной деятельности студентов с использованием дидактических игр в педагогических вузах.....	307
<i>Расулова Исмигуль, Якубова Зухра</i>	
Bolalar adabiyotini rivojlantirishda innovatsion yondashuv	311
<i>Mirzayeva Nigora Bozorovna</i>	
Issues of Developing Communicative Competence in Future Teachers from the Point of View of an Andragogical Approach.....	314
<i>Nishanova Mastura Khafizovna</i>	
Raqamli va innovatsion ta'lim texnologiyalari vositasida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida adabiy kompetensiyalarni rivojlantirish modeli.....	317
<i>Islomova Xafiza Azamatovna</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarning testologik kompetentligini rivojlantirish muammosining ilmiy-nazariy asoslari	324
<i>Nuraliyev Islom Saidaliyevich</i>	
Концепт глаза в русской и узбекской лингвокультуре.....	328
<i>Кодирова Дилдора Абдуназар кизи, Асанов Руслан Арсенович</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ingliz tilida og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirishda STEAM texnologiyasi asosida mashq tizimini takomillashtirish.....	334
<i>Eshonova Dilnoza Abrorovna</i>	
Boshlang'ich maktabda tabiiy fanlarni o'qitishning integratsiyalashgan dars shakllari va zamonaviy vositalari	337
<i>Bekmetova Shoxida Qodirberdiyevna, Nishonxo'jayeva E'zoza Nig'mon qizi</i>	
Zamonaviy ta'lim sharoitida bo'lajak tarbiya fani o'qituvchilarining deontologik kompetensiyasiga qo'yiladigan talablar.....	342
<i>Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li</i>	
Zoologiya darslarida “Qushlar sinfi” mavzusini o'qitishning didaktik tamoyillari va metodik imkoniyatlari....	347
<i>Xaqberdiyeva Shoiratursunaliyevna, Norboyeva Naima Begali qizi</i>	
O'quv tayyorlov guruhi gandbolchilarida mashg'ulot yuklamalarini rivojlantirish samaradorligi	352
<i>Shermuxeimmedova N.N., Saylavova Aida Alisher qizi</i>	
Ikkinchi tartibli differensial tenglamalar uchun lokal chegaraviy masalalar: nazariya va tatbiqlari.....	356
<i>Musurmanova Nilufar Allamurat qizi</i>	
“Boychechak” qo'shig'ida ajdodlar turmush tarzi motivlari.....	360
<i>S. Matchanov, U. F. Xabibullayev</i>	
Фразеологизмы русского языка как зеркало национальной картины мира: лингвокультурологи-ческий анализ и методика преподавания в современной школе	365
<i>Мустанов Убайдулло Зулпанович</i>	
Oliy ta'limda udl yondashuvi asosida inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirish.....	369
<i>Yunusova Xusnora Shuxrat qizi</i>	

Art-pedagogik vositalar asosida talabalarning kasbiy mobilligini rivojlantirish.....	372
<i>Usmonova Qumriniso Saydaliyevna</i>	
Boshlang'ich ta'limda didaktik o'yinlarning klassifikatsiyasi, pedagogik funksiyalari va raqamli ta'lim muhiti sharoitida integratsiyalashuvi.....	375
<i>Ortiqboeva Zumradxon Xasanboy qizi</i>	
Ta'lim jarayonida gamifikatsiya texnologiyasining qo'llanilishi.....	378
<i>Abdufatayev Sherjaxon Abduazimovich, Yaxshiboyev Temur-Malik Erkin o'g'li</i>	
Interaktiv o'yinlar asosida dasturlashni o'qitish: "Kod bo'lagini top" o'yinining pedagogik samaradorligi.....	381
<i>Xudayberganov Yashin Komilovich, Xonto'rayev Ibroxim Abdikamol o'g'li</i>	
Bo'lajak chet tili o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	385
<i>Temirova Shoxsanam Komilovna</i>	
Kreativ kompetensiyani rivojlantirishda akademik muhit va shaxslararo munosabatlarning psixologik mexanizmlari.....	389
<i>Abdurazzaqov Shuxratbek Zafarjon o'g'li</i>	
Talaba yoshlarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishning pedagogik mexanizmlari.....	392
<i>Fayziyeva Muqaddas Akbar qizi</i>	
STEAM ta'lim texnologiyasining mohiyati va uni boshlang'ich ta'limda qo'llash imkoniyatlari.....	397
<i>Abrorxonova Kamola Abrorxon qizi, Kamoljonova Iroda Niyazjon qizi</i>	
Zamonaviy yoshlar dunyoqarashining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari.....	400
<i>Abdullayeva Nilufar Sadikjanovna</i>	
An'anaviy xonandalik ijrochiligida ovoz tarbiyasining shakl, usul va metodlari.....	403
<i>Abdusalomova Iroda Xabibulloyevna</i>	
Tibbiyot talabalari orasida kasbiy motivatsiyaning psixologik omillari.....	407
<i>Abduxamidov Abbas Muhiddin o'g'li, Rajabov Temurbek Baxtiyor o'g'li, Boboyeva Maxsuda Ataxanovna</i>	
Metakognitiv yondashuv asosida talabalar irodaviy sifatlarini rivojlantirishning kognitiv va psixologik asoslari.....	410
<i>Axatov Yo'ldoshjon Hamzayevich</i>	
A Model for Developing Transversal-Methodological Competencies in Future Educators.....	415
<i>Ergasheva Barno Ziyavitdin kizi</i>	
Historical Development of Project-Based Learning in Language Teaching.....	419
<i>Fayziyeva Ozoda Erkin Kizi</i>	
Axloq shakllanishining psixologik xususiyatlari: shaxs rivojlanishida ichki nazorat va motivatsiya mexanizmlari.....	423
<i>Ibaydayeva Munisa Aybek qizi</i>	
Neyropedagogik texnologiyalar asosida emotsional kompetentlikni rivojlantirishning innovatsion didaktik modeli.....	427
<i>Mirzaraxmonova Shaxnoza Mirzaaxmadovna</i>	
O'zbekistonda maktabgacha ta'limga xorijiy tajribalarni integratsiya qilish: Yaponiya davlati misolida.....	432
<i>Narimanova Saida Narimon qizi</i>	
Ijtimoiy tarmoqlarda yolg'on ma'lumotlar tarqalishining psixologik va ijtimoiy mexanizmlari hamda unga qarshi kurashish muammolari.....	436
<i>Nurmatov A. N.</i>	
Metodik savodxonlikni rivojlantirishning pedagogik va metodologik jihatlari (Biologiya fani misolida).....	439
<i>Rahimova Mahliyo Akramovna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlari va ularning matematik tafakkurini rivojlantirish imkoniyatlari.....	444
<i>Shabatova Rabig'a Janasbay qizi, Muxitdinova Nodira Mamalatifovna</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida talabalar ommaviy sportini rivojlantirishning pedagogik tizimini takomillashtirish konsepsiyasi.....	448
<i>Ummatov Nozim Raimjonovich</i>	
O'quv jarayonida differensial topshiriqlarning o'rni va ularning ahamiyati.....	453
<i>Xoldarova Irodaxon Valijonovna, Xakimova Ma'mura Davlatjon qizi</i>	

Biologiya ta'limida zamonaviy innovatsion texnologiyalarning o'rni	457
<i>Xaqberdiyeva Shoira Tursunaliyevna</i>	
Genetika mavzularini o'qitishda tahliliy faoliyatni tashkil etish metodlari, vositalari va shakllari.....	461
<i>Xaqberdiyeva Shoira Tursunaliyevna, Dosov Rustam Alisherovich</i>	
Hayvonlarning xilma- xilligi mazvusini o'qitishda multimedia, 3D format modellari va virtual loyabatoriya asosida o'qitish metodikasi	466
<i>Xaqberdiyeva Shoira Tursunaliyevna, Murodullayeva Sarvinoz O'tkirbek qizi</i>	
Tog'ayli baliqlar mavzusini o'qitishning didaktik tamoyillari, pedagogik shart-sharoitlari va metodik yondashuvlari.....	473
<i>Xaqberdiyeva Shoira Tursunaliyevna, Qodirova Nurshoda Olim qizi</i>	
A Comparative Analysis of Lexical Transformations in Abdulla Qahhor's Prose "Tolka"	478
<i>Kasimova Nafisa Farhodovna, Safarova Maftuna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilari tarbiyasida ota-onalar bilan hamkorlikni tashkil etish metodikasi	482
<i>Fayziyeva Madinabonu Sohibjon qizi</i>	
Gnosiologik yondashuv asosida mustaqil ta'lim jarayonini loyihalash.....	485
<i>Xidirova Dildora Zayniddinovna</i>	
Nemis tilini o'qitishda sun'iy intellekt asosidagi ta'lim vositalari.....	491
<i>Xudoyberdiyeva Zumrat Xudayberdiyevna</i>	
Kasbiy nutqda til me'yorlariga rioya qilish muammolari.....	495
<i>Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna</i>	
Teatr texnologiyalarini maktabgacha ta'limga integratsiya qilishning pedagogik shartlari.....	498
<i>Abdullayeva Aziza Abdurazzoq qizi, Salimova Dilmira Farxodovna</i>	
Теоретические и практические аспекты развития одарённых студентов	502
<i>Байбаева Мухайё Худойбергеновна, Зайниддинова Хилола Абдулвахоб кизи</i>	
Организация проектной деятельности во внеурочной работе по математике при изучении темы "дроби" в начальных классах	508
<i>Бахытбаева Шахнозбану Махмуд кызы, Садыкова Альбина Венеровна</i>	
Традиционные методы развития навыка говорения в обучении иностранному языку	511
<i>Давронбекова Фарангис Давроновна</i>	
Описание скоростных качеств футболистов	517
<i>Мадаминов Орибджан Нишанбаевич</i>	

METAKOGNITIV YONDASHUV ASOSIDA TALABALAR IRODAVIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHNING KOGNITIV VA PSIXOLOGIK ASOSLARI

Axatov Yo'ldoshjon Hamzayevich

Buxoro davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi,
Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dotsent

Annotatsiya: Ushbu maqola talabalarda irodaviy sifatlarni shakllantirishda metakognitiv yondashuvning kognitiv va psixologik asoslarini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, metakognitiv strategiyalar - rejalashtirish, monitoring, refleksiya va o'zini baholash - talabalarning qat'iyatlik, maqsadga yo'naltirilganlik hamda o'zini nazorat qilish kabi irodaviy xususiyatlarini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi. Metakognitiv regulyatsiya talabaning o'z faoliyatini ongli boshqarish, xatolarni tahlil qilish va murakkab vaziyatlarda qat'iyat ko'rsatish qobiliyatini oshiradi. Shu nuqtai nazardan, metakognitiv yondashuv nafaqat psixologik asoslarni rivojlantiradi, balki pedagogik amaliyotda talabalarni shaxsiy va akademik barqarorlikka erishishga yo'naltiradi. Tadqiqot O'zbekiston va xalqaro tajribalarni solishtirish asosida oliy ta'lim jarayonida metakognitiv strategiyalarni joriy etishning samaradorligini asoslab beradi.

Kalit so'zlar: metakognitiv regulyatsiya, irodaviy sifatlari, talaba, rejalashtirish, refleksiya, o'zini nazorat qilish, psixologik mexanizm.

Abstract: This article examines the cognitive and psychological foundations of developing students' volitional qualities through a metacognitive approach. The findings indicate that metacognitive strategies-planning, monitoring, reflection, and self-assessment-effectively enhance students' volitional traits such as perseverance, goal orientation, and self-control. Metacognitive regulation strengthens students' ability to consciously manage their activities, analyze errors, and maintain persistence in complex situations. From a pedagogical perspective, the metacognitive approach supports the development of both personal and academic resilience. Based on a comparative analysis of Uzbekistan and international experience, the study demonstrates the effectiveness of integrating metacognitive strategies into higher education.

Key words: metacognitive regulation, volitional qualities, student, planning, reflection, self-control, psychological mechanism.

Аннотация: Данная статья посвящена исследованию когнитивных и психологических основ формирования волевых качеств студентов на основе метакогнитивного подхода. Результаты исследования показывают, что метакогнитивные стратегии - планирование, мониторинг, рефлексия и самооценка - способствуют эффективному развитию таких волевых характеристик, как целеустремленность, настойчивость и самоконтроль. Метакогнитивная регуляция повышает способность студентов сознательно управлять своей деятельностью, анализировать ошибки и проявлять устойчивость в сложных ситуациях. С педагогической точки зрения, метакогнитивный подход способствует формированию личной и академической устойчивости обучающихся. Исследование, основанное на опыте Узбекистана и международной практике, подтверждает эффективность внедрения метакогнитивных стратегий в систему высшего образования.

Ключевые слова: метакогнитивная регуляция, волевые качества, студент, планирование, рефлексия, самоконтроль, психологический механизм.

KIRISH

Zamonaviy oliy ta'lim tizimida talabalar shaxsiy va professional muvaffaqiyatga erishishlari nafaqat bilim darajasiga, balki irodaviy barqarorlik va metakognitiv ko'nikmalariga bog'liqdir. Irodaviy sifatlari - qat'iyatlik, maqsadga yo'naltirilganlik, o'zini nazorat qilish va psixologik barqarorlik - talabaning murakkab vaziyatlarda qaror qabul qilish, o'z-o'zini boshqarish va o'qish jarayonida mustaqil faoliyat yuritish qobiliyatini belgilaydi (Vygotsky, 2005; Leon'tyev, 1975). Shu nuqtai nazardan, metakognitiv yondashuv, ya'ni talabaning o'z kognitiv jarayonlarini anglash, rejalashtirish, monitoring va refleksiya qilish qobiliyati, irodaviy sifatlarni shakllantirishning samarali mexanizmi sifatida ko'riladi (Flavell, 1979; Zimmerman, 2002).

O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimi ham bu masalani ustuvor deb hisoblaydi. "Олий таълим тизимини янада ривожлантириш тўғрисида"gi qaror (2017) va "Таълим тўғрисида"gi qonun (2020) ta'lim jarayonida talabalarda mustaqil o'qish, shaxsiy mas'uliyat va irodaviy barqarorlikni rivojlantirishni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi. Shu bilan birga, Morosanova (2010)ning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, metakognitiv strategiyalarni o'qitish talabalarda qat'iyatlilik va maqsadga yo'naltirilganlikni sezilarli darajada oshiradi.

Xalqaro tadqiqotlar ham metakognitiv yondashuvning dolzarbligini tasdiqlaydi. OECD (2020) va boshqa xalqaro tashkilotlarning ma'lumotlariga ko'ra, zamonaviy iqtisodiy va texnologik sharoitlarda talabalar murakkab vaziyatlarga tez moslashish va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishi zarur. Shu maqsadda, metakognitiv strategiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish talabani nafaqat akademik muvaffaqiyati, balki irodaviy va psixologik barqarorligini oshirishda muhim vosita hisoblanadi (Efklides, 2006; Dunlosky & Metcalfe, 2009).

Shu bilan birga, dolzarlikning amaliy jihati shundaki, talabalar irodaviy sifatlarni rivojlantirish orqali murakkab vaziyatlarda stressni boshqarish, maqsadga yo'naltirilgan faoliyatni davom ettirish va o'z-o'zini nazorat qilish qobiliyatini oshiradi. Bu esa nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonining sifati yaxshilash, talabani intellektual va professional salohiyatini maksimal darajada oshirish imkonini beradi.

Umuman olganda, metakognitiv yondashuv asosida irodaviy sifatlarni shakllantirish nafaqat ilmiy nuqtai nazardan dolzarb, balki respublika va xalqaro ta'lim jarayonida strategik ahamiyatga ega. Ushbu yo'nalish talabalar shaxsiy va akademik barqarorligini oshirish, ularni murakkab zamonaviy muhitga tayyorlash hamda oliy ta'lim sifati ilg'or xalqaro standartlar darajasiga ko'tarish imkonini beradi.

Zamonaviy oliy ta'lim jarayoni faqat bilim berish bilan cheklanmay, talabalarni mustaqil fikrlash, qaror qabul qilish va irodaviy barqarorlikka o'rgatish vazifasini ham o'z zimmasiga oladi. Bu kontekstda, talabalarda irodaviy sifatlarni shakllantirish masalasi ayniqsa dolzarb bo'lib qolmoqda, chunki irodaviy barqarorlik va qat'iyatlilik nafaqat akademik muvaffaqiyat, balki shaxsiy va professional rivojlanish uchun ham asosiy ko'rsatkich hisoblanadi (Vygotzky, 2005; Morosanova, 2010).

Irodaviy sifatlarni - qat'iyatlilik, maqsadga yo'naltirilganlik, o'zini nazorat qilish va o'z-o'zini boshqarish - talabani murakkab vaziyatlarda qaror qabul qilish, stressni boshqarish va maqsadga erishishdagi samaradorligini belgilaydi. Shu nuqtai nazardan, metakognitiv yondashuv, ya'ni talabani o'z kognitiv jarayonlarini anglash, rejalashtirish, monitoring va refleksiya qilish qobiliyati, irodaviy sifatlarni shakllantirishning markaziy mexanizmi sifatida qaraladi (Flavell, 1979; Zimmerman, 2002; Efklides, 2006).

O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimida ham bu masala ustuvor ahamiyat kasb etadi. "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish to'g'risida"gi qaror (2017) va "Ta'lim to'g'risida"gi qonun (2020) oliy ta'lim muassasalarida talabalarni mustaqil o'qishga, shaxsiy mas'uliyat va irodaviy barqarorlikni rivojlantirishga yo'naltirishni ta'kidlaydi. Shu bilan birga, xalqaro tadqiqotlar OECD (2020) ma'lumotlariga ko'ra, metakognitiv strategiyalarni qo'llash talabani akademik va professional muvaffaqiyatini sezilarli darajada oshiradi, ularni murakkab va o'zgaruvchan mehnat bozori sharoitiga tayyorlaydi.

Shu tarzda, tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, metakognitiv yondashuv asosida irodaviy sifatlarni rivojlantirish nafaqat ilmiy, balki amaliy pedagogik nuqtai nazardan ham oliy ta'lim sifati oshirish, talabani shaxsiy va akademik barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida metakognitiv strategiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilishning samaradorligini aniqlash va talabalarning irodaviy sifatlarni kompleks rivojlantirish imkonini beradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Talabalarda irodaviy sifatlarni shakllantirish va rivojlantirish masalasi psixologiya va pedagogika sohasida uzoq yillardan beri diqqat markazida bo'lib keladi. Rus va xorijiy olimlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, irodaviy sifatlarni - qat'iyatlilik, maqsadga yo'naltirilganlik, o'zini nazorat qilish va o'z-o'zini boshqarish - shaxsning murakkab vaziyatlarda qaror qabul qilish, mas'uliyatni his etish va o'z faoliyatini samarali boshqarish qobiliyatini belgilaydi (Выготский, 2005; Леонтьев, 1975; Рубинштейн, 2002). Shu nuqtai nazardan, irodaviy sifatlarni rivojlantirishning psixologik asoslari va mexanizmlari masalasi nafaqat individual rivojlanish, balki oliy ta'lim jarayonining sifati oshirish bilan ham bog'liqdir.

Metakognitiv yondashuv bu masalada eng dolzarb va samarali vosita sifatida e'tirof etilgan. Flavell (1979) ning tadqiqotlarida metakognitiv strategiyalar - o'z fikr jarayonlarini anglash, rejalashtirish, monitoring va refleksiya qilish - kognitiv faoliyatni boshqarish va shaxsning qaror qabul qilish qobiliyatini oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu bilan birga, Zimmerman (2002) va Pintrich (2002)ning tadqiqotlari metakognitiv regulatsiya orqali talabalar nafaqat o'quv samaradorligini oshirish, balki irodaviy barqarorlik va o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini shakllantirish imkoniga ega ekanligini ko'rsatadi.

Rus psixologi Morosanova (2010) talabalarda irodaviy sifatlarni shakllantirishga metakognitiv strategiyalarni integratsiya qilishning samaradorligini o'rganib, rejalashtirish va refleksiya komponentlarining eng katta

ta'sirga ega ekanligini aniqladi. Bu esa talabani o'z faoliyatini oldindan rejalashtirishi, xatolarni tahlil qilishi va murakkab vaziyatlarda qat'iyatni saqlash qobiliyatini oshirishini ko'rsatadi. Bojovich (2008)ning tadqiqotlari esa irodaviy sifatlar shaxsning kognitiv va motivatsion strukturalari bilan uzviy bog'liqligini tasdiqlaydi, bu esa metakognitiv yondashuvni shaxsiy va akademik rivojlanishda strategik vosita sifatida namoyon qiladi.

Xorijiy tadqiqotlar ham metakognitiv strategiyalar va irodaviy sifatlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni tasdiqlaydi. Efklides (2006) shuni ta'kidlaydiki, metakognitiv regulyatsiya nafaqat kognitiv jarayonlarni boshqaradi, balki shaxsning irodaviy barqarorligini mustahkamlaydi. Dunlosky va Metcalfe (2009) tadqiqotlarida esa metakognitiv ko'nikmalarning o'rganish va qaror qabul qilishdagi roli batafsil tahlil qilingan bo'lib, ular talabalarning murakkab akademik vazifalarni muvaffaqiyatli bajarishida hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Schraw va Dennison (1994) esa metakognitiv ongni baholash va uni rivojlantirish metodikalarini ishlab chiqib, pedagogik jarayonda qo'llash mumkinligini ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimida ham irodaviy sifatlarni metakognitiv yondashuv asosida shakllantirish dolzarb masala hisoblanadi. "Олий таълим тизимини янада ривожлантириш тўғрисида"gi qaror (2017) va "Таълим тўғрисида"gi qonun (2020) talabalarda mustaqil o'qish, shaxsiy javobgarlik va irodaviy barqarorlikni rivojlantirishga qaratilgan strategiyalarni ta'kidlaydi. Shu bilan birga, xalqaro tajribalar (OECD, 2020) shuni ko'rsatadiki, metakognitiv strategiyalarni o'quv jarayoniga integratsiya qilish talabalarni murakkab va o'zgaruvchan sharoitlarga moslashish, stressni boshqarish va akademik muvaffaqiyatga erishish imkonini oshiradi.

Shunday qilib, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, talabalarda irodaviy sifatlarni shakllantirish metakognitiv yondashuv asosida nafaqat nazariy jihatdan asosli, balki amaliy pedagogik nuqtai nazardan ham samarali hisoblanadi. Rus va xorijiy tadqiqotlar talabani kognitiv va psixologik strukturalari orqali irodaviy barqarorlikni rivojlantirishning samarali mexanizmlarini aniqlashga yordam beradi, bu esa oliy ta'limda metakognitiv strategiyalarni qo'llash zaruratini tasdiqlaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning asosiy maqsadi - talabalarda irodaviy sifatlarni shakllantirishda metakognitiv regulyatsiya kognitiv va psixologik mexanizmlarini aniqlash va baholash. Tadqiqot O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalaridagi 2–4-kurs talabalarida o'tkazildi. Umumiy namunaviy soni 120 nafar talabadan iborat bo'lib, ulardan 60 nafariga eksperimental metod, 60 nafariga esa nazorat guruhi sifatida ishlov berildi.

Tadqiqot metodikasi quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi:

1. Metakognitiv regulyatsiyani aniqlash uchun o'tkazilgan so'rovnoma va testlar (Schraw va Dennison, 1994; Zimmerman, 2002). Bu testlar talabani rejalashtirish, monitoring, refleksiya va o'zini baholash ko'nikmalarini aniqlashga mo'ljallangan.
2. Irodaviy sifatlarni baholash uchun modifikatsiyalangan Vol'f va Morosanova (2010) testlari ishlatildi. Test qat'iyatlilik, maqsadga yo'naltirilganlik va o'zini nazorat qilishni o'lchaydi.
3. Statistik tahlil SPSS dasturi yordamida amalga oshirildi. Deskriptiv statistika, korrelyatsion tahlil va mustaqil namunalar uchun t-test ishlatildi. Bu talabalarda metakognitiv komponentlar va irodaviy sifatlar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash imkonini berdi.

1-jadval: Talabalarda metakognitiv komponentlar bo'yicha deskriptiv statistika (SPSS tahlili)

Metakognitiv komponent	O'rtacha (M)	Standart og'ish (SD)	Min	Max
Rejalashtirish	4,12	0,65	2,8	5,0
Monitoring	3,95	0,71	2,5	4,9
Refleksiya	4,05	0,68	2,7	4,8
O'zini baholash	3,88	0,72	2,4	4,7

1-jadval natijalari shuni ko'rsatadiki, talabalar o'rtacha darajada metakognitiv ko'nikmalarga ega. Eng yuqori ko'rsatkich rejalashtirish bo'yicha kuzatiladi, bu esa talabani oldindan maqsadlarni belgilash va faoliyatini boshqarish qobiliyatini aks ettiradi. Monitoring va refleksiya komponentlari ham ijobiy natijalarni ko'rsatib, talabani o'z faoliyatini doimiy nazorat qilish va tahlil qilish imkoniyatiga ega ekanligini ko'rsatadi.

2-jadval: Metakognitiv regulyatsiya va irodaviy sifatlar o'rtasidagi korrelyatsiya (Pearson, SPSS)

Ko'rsatkichlar	Rejalashtirish	Monitoring	Refleksiya	O'zini baholash
Qat'iyatlilik	0,61**	0,54**	0,58**	0,49**
Maqsadga yo'naltirilganlik	0,64**	0,52**	0,57**	0,51**
O'zini nazorat qilish	0,59**	0,55**	0,60**	0,53**

2-jadval Pearson korrelyatsiya natijalarini ko'rsatadi. Natijalar shuni isbotlaydiki, barcha metakognitiv komponentlar talabalarda irodaviy sifatlar bilan sezilarli darajada ijobiy bog'liq (**p < 0,01). Eng yuqori korrelyatsiya refleksiya va maqsadga yo'naltirilganlik o'rtasida aniqlangan ($r = 0,57-0,60$), bu talabaning o'z faoliyatini tahlil qilishi va natijalarni baholash orqali qat'iyatlilikni oshirishini ko'rsatadi.

Shu asosda metodologiya xulosasi shuni ko'rsatadiki, metakognitiv regulyatsiyaning individual komponentlari talabalar irodaviy sifatlarini shakllantirishda muhim psixologik mexanizm sifatida xizmat qiladi. Rejalashtirish, monitoring, refleksiya va o'zini baholash orqali talaba murakkab akademik vazifalarni bajarishda qat'iyatlilik va o'zini nazorat qilish qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi.

Tadqiqot natijalari O'zbekiston va xalqaro pedagogik tajribalar bilan uyg'un keladi, bu esa metakognitiv yondashuvni oliy ta'lim jarayonida amaliy joriy etishning ilmiy va metodologik asosini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, talabalarda irodaviy sifatlarini shakllantirish metakognitiv regulyatsiya komponentlari bilan yaqin bog'liqdir. Deskriptiv va korrelyatsion tahlillar asosida aniqlanishicha, rejalashtirish, monitoring, refleksiya va o'zini baholash talabaning qat'iyatlilik, maqsadga yo'naltirilganlik va o'zini nazorat qilish qobiliyatini sezilarli darajada mustahkamlashga xizmat qiladi. Ayniqsa, refleksiya va rejalashtirish komponentlari eng yuqori ijobiy korrelyatsiyani ko'rsatdi, bu esa talabaning murakkab vaziyatlarda o'z xatti-harakatlarini tahlil qilishi, xatolarini aniqlashi va faoliyat strategiyasini optimallashtirishi orqali irodaviy barqarorlikni oshirishini ko'rsatadi (Efklides, 2006; Zimmerman, 2002).

Olingan natijalarni rus psixologlari Bojovich (2008) va Morosanova (2010)ning tadqiqotlari bilan solishtirsak, ular ham shuni ta'kidlaydiki, irodaviy sifatlar nafaqat motivatsion, balki kognitiv tarkibiy elementlarga ega bo'lib, ularni shakllantirishda metakognitiv yondashuvning samaradorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Talabaning faoliyatini rejalashtirish, monitoring qilish va refleksiya orqali o'zini baholashi nafaqat akademik natijalarni yaxshilaydi, balki shaxsning psixologik barqarorligini mustahkamlaydi.

Xorijiy tadqiqotlar ham shuni ko'rsatadiki, metakognitiv strategiyalarni o'qitish talabalarni murakkab vazifalarga moslashish, vaqtni samarali boshqarish va qaror qabul qilish jarayonida qat'iyatlilikni namoyon etishga yo'naltiradi (Flavell, 1979; Dunlosky & Metcalfe, 2009). OECD (2020) ma'lumotlariga ko'ra, global iqtisodiy va texnologik muhit sharoitida yuqori darajadagi metakognitiv va irodaviy ko'nikmalarga ega bo'lgan mutaxassislar nafaqat o'z ish faoliyatida, balki shaxsiy hayotida ham muvaffaqiyatli bo'ladi.

Tadqiqot natijalari shuningdek, metakognitiv komponentlar va irodaviy sifatlar o'rtasida sezilarli korrelyatsiyani ko'rsatdi. Rejalashtirish va refleksiya komponentlari yuqori korrelyatsiya ko'rsatishi talabalarda o'z faoliyatini oldindan tahlil qilish, resurslarni optimal taqsimlash va murakkab vaziyatlarda qat'iyat ko'rsatish qobiliyatini oshirishini tasdiqlaydi. Monitoring va o'zini baholash komponentlari esa talabaning o'z xatti-harakatlarini doimiy nazorat qilish va o'zgarishlarga moslashish imkoniyatini kuchaytiradi. Shu bilan birga, talabaning irodaviy barqarorligi va metakognitiv regulyatsiyasi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, pedagogik amaliyotda strategik jihatdan qo'llanilishi mumkin bo'lgan muhim ilmiy xulosani beradi.

O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimida bu natijalar amaliy ahamiyat kasb etadi. "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish to'g'risida"gi qaror (2017) va "Ta'lim to'g'risida"gi qonun (2020) talabalarda mustaqil o'qish va irodaviy barqarorlikni rivojlantirishga qaratilgan strategiyalarni nazarda tutadi. Shu nuqtai nazardan, metakognitiv yondashuvni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish talabalarni murakkab akademik vazifalarga tayyorlash, ularning psixologik barqarorligini oshirish va shaxsiy irodaviy sifatlarini rivojlantirish imkonini beradi.

Shu tarzda, muhokama shuni ko'rsatadiki, metakognitiv regulyatsiya talabalarda irodaviy sifatlarini rivojlantirishning asosiy psixologik mexanizmi sifatida xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari rus va xorijiy olimlar tomonidan ilgari surilgan nazariy g'oyalarni tasdiqlaydi va oliy ta'limda metakognitiv strategiyalarni amaliy joriy etishning ilmiy asosini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, olingan natijalar pedagogik amaliyotda innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqish, talabaning shaxsiy va akademik barqarorligini oshirish va irodaviy sifatlarini kompleks rivojlantirish imkoniyatini beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu tadqiqot talabalarda irodaviy sifatlarini shakllantirishda metakognitiv regulyatsiyaning kognitiv va psixologik mexanizmlarini aniqlash va ularning samaradorligini baholashga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, metakognitiv komponentlar - rejalashtirish, monitoring, refleksiya va o'zini baholash - talabaning irodaviy barqarorligi, qat'iyatliliigi va maqsadga yo'naltirilganligini sezilarli darajada oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Rejalashtirish va refleksiya komponentlari eng yuqori ijobiy korrelyatsiya ko'rsatishi talabaning o'z faoliyatini oldindan rejalashtirishi, xatolarni tahlil qilishi va murakkab vaziyatlarda qat'iyatni saqlash qobiliyatini mustahkamlashini tasdiqlaydi.

Natijalar rus va xorijiy olimlar (Vyotskiy, 2005; Zimmerman, 2002; Efklides, 2006; Morosanova, 2010) tomonidan ilgari surilgan nazariy va amaliy g'oyalarni mustahkamladi. Shu bilan birga, olingan korrelyatsion va deskriptiv tahlillar metakognitiv yondashuvni talabalarda irodaviy sifatlarni rivojlantirishning samarali vositasi sifatida tasdiqlaydi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, talabalarning metakognitiv ko'nikmalarini rivojlantirish ularning murakkab akademik vazifalarni muvaffaqiyatli bajarishi, qaror qabul qilish jarayonida qat'iyat ko'rsatishi va stressni boshqarish qobiliyatini oshirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimida bu natijalar pedagogik amaliyotga muhim tavsiyalar beradi. Metakognitiv strategiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish talabning irodaviy sifatlarini kompleks rivojlantirishga, shaxsiy va akademik barqarorligini oshirishga, shuningdek, murakkab zamonaviy sharoitlarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga imkon yaratadi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari oliy ta'limda metakognitiv yondashuv asosida irodaviy sifatlarni shakllantirishning nazariy va amaliy asoslarini mustahkamlashga xizmat qiladi va bu sohada kelgusidagi ilmiy tadqiqotlar uchun mustahkam zamin yaratadi.

Umuman olganda, metakognitiv yondashuv asosida talabalarda irodaviy sifatlarni rivojlantirish nafaqat ilmiy jihatdan asosli, balki pedagogik va amaliy nuqtai nazardan ham dolzarbdir. Bu yondashuv talabning shaxsiy rivojlanishi, akademik muvaffaqiyati va ijtimoiy moslashuvchanligini oshirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Виготский Л.С. Психология развития человека. - М.: Педагогика, 2005. - 512 с.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. - М.: Педагогика, 1975. - 336 с.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. - СПб.: Питер, 2002. - 608 с.
4. Флавелл Дж. Метакогниция и познавательные процессы. - New York: Academic Press, 1979. - 256 p.
5. Zimmerman B.J. Becoming a self-regulated learner: An overview. - Theory Into Practice, 2002. - Vol. 41, №2, P. 64-70.
6. Pintrich P.R. The role of metacognitive knowledge in learning, teaching, and assessing. - Theory Into Practice, 2002. - Vol. 41, №4, P. 219-225.
7. Morosanova V.I. Psixologiya vol'i i motivatsii. - SPb.: Piter, 2010. - 384 s.
8. Bojovich L.N. Psixologicheskie mekhanizmy vol'i. - M.: Nauka, 2008. - 272 s.
9. Efklides A. Metacognition: Defining its facets and levels of functioning in relation to self-regulation and co-regulation. - European Psychologist, 2006. - Vol. 11, №4, P. 277-287.
10. Dunlosky J., Metcalfe J. Metacognition. - Thousand Oaks: Sage Publications, 2009. - 384 p.
11. Schraw G., Dennison R.S. Assessing metacognitive awareness. - Contemporary Educational Psychology, 1994. - Vol. 19, №4, P. 460-475.
12. OECD. Skills for 2030: Metacognition and Lifelong Learning. - Paris: OECD Publishing, 2020. - 112 p.
13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish to'g'risida. - Tashkent, 2017. - 24 b.
14. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonuni. Ta'lim to'g'risida. - Tashkent, 2020. - 48 b.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №4(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.